

АВТОРСЬКА МИСТЕЦЬКА ШКОЛА МИХАЙЛА ЗОРІЯ

У системі педагогічної науки нашої держави неабияку роль відіграє художня освіта. Організаційно-педагогічні засади художньої освіти розроблено митцями-вчителями Галичини. Чільне місце належить на працюванню з художньої педагогіки галицького митця М. Зорія, які потребують ґрунтовного дослідження. Вивчення життєвого і творчого шляху цього художника пов'язане з працями Ю. Андруховича, Г. Бойчук, Г. Медвідь, В. Мельника, В. Полека, У. Скальської, І. Чмелик, М. Яновського та ін. Важливим для сучасних науковців є літературно-художнє видання В. Барана «Михайло Зорій» [1]. Проте авторська мистецька школа видатного галицького художника М. Зорія залишилася малодослідженою. Отож спробуємо розглянути її в художньо-педагогічному аспекті.

Художник-педагог М. Зорій (1908–1995), уродженець м. Станіслава (з 19 року – Івано-Франківськ). Перші мистецькі знання, вміння і навички здобув удома. Його батько працював на будові, мав неабиякий естетичний смак, різьбив та інкрустував рами для образів, дзеркал та ін. Митець згадував: «Була це оригінальна робота. Інструментом служив звичайний ніж. Деякі більшого розміру рами оздоблював інтарсією. Така рама мала вигляд вишивки. Дрібні дерев'яні планочки малював олійними фарбами – чорною, зеленою, червоною і чорною, клеїв на гладку плоску раму» [2]. Батько шанував українську народну культуру, грав на сопілці мотиви народних пісень, коломийок.

Зростання у працьовитій мистецькій родині сприяло розвитку майбутнього художника смаку до прекрасного, до творчої і праці. У ранньому віці він малював коней, птахів, метеликів та ліпив із воску голубів, курей, тощо. Батько всіляко заохочував сина до мистецької творчості, купував олівці. За відсутності олівця Михайло іноді «малював» цвяхом на папері, дощі, стіні. З дитинства був наділений спостережливістю та візуальною пам'яттю. Перші пізнання кольорознавства отримав коли побачив надолівці скрапу пляму заломленого сонячного променя. Тепла гама кольорів стала домінуючою у творчості художника.

Загальну художню освіту М. Зорій здобув у народній школі ім. Чацького та Українській державній гімназії з українською мовою викладання у м. Станіславі (1920–1928). Вчителі звернули увагу на любов юнака до малювання. З того часу Михайло вирішив серйозно навчатися малярству. Українська державна гімназія м. Станіслава була класичним гуманітарним навчальним закладом давнього типу, де художнє навчання здійснювалося на уроках малювання, ручної праці та каліграфії. Художню освіту гімназійної молоді здобувала за активної підтримки директора закладу М. Сабата, який на весняних канікулах організував поїздки учнів до Італії, за фахової допомоги художників-педагогів В. Коцького, О. Сорохтея та ін.

В. Коцький (1879–1927) був дипломованим митцем-педагогом – вищу художню освіту здобув у Краківській, Мюнхенській і Паризькій академіях мистецтв. На своїх уроках знайомив учнів з графічними малярськими техніками, історією мистецтва, термінологією в позначенні кольорів, виготовленням пензлів, викладав «обов'язкові» предмети – рисунок і ручну працю [3].

Зі спогадів М. Зорія довідуємося, що уроки рисунка у Українській державній гімназії проходили спеціально обладнаному кабінеті, де під керівництвом В. Коцького учні малювали з натури гіпсові копії творів грецьких скульпторів, моделі Торвальдсена і Фальконе. Згідно з архівними матеріалами рисунок був «обов'язковим» предметом для учнів 1–3-х класів та відбувався за участю О. Сорохтея, який викладав рисунок і ручну працю, завідував відповідним обладнанням. Окрім цього, в гімназії працював «контрактний вчитель» Т. Матковський, який викладав ручну працю і завідував майстернею (навчальною робітнею).

Неабияке значення для художнього навчання та виховання молоді Української державної

гімназіїм. Станіслава мала діяльність шкільного музею. Зусиллями учнів і педагогів закладу було зібрано зразки народного мистецтва для музейної експозиції, що понад 100 вишивок, 75 писанок, близько 100 учнівських малюнків, 30 монет, близько 40 експонатів відділу етнографії та фольклору. Згодом музейна збірка нараховувала понад 4 тисячі експонатів і архівних матеріалів. Вихованці гімназії займалися також видавничою діяльністю. Свої роздуми щодо актуальних питань у галузі культури вони друкували в на сторінках часописів «Дружнє слово» і «Світ перед нами».

У гімназії М. Зорій досконало вивчив декілька мов: українську, грецьку, латинську, німецьку, польську. Особливо запам'яталися йому уроки образотворчого мистецтва. Відячно згадував свого найулюбленішого викладача В. Коцького, який надав йому «перші відомості і перші заняття з рисунка та малювання акварельними фарбами». Навчаючись у восьмому гімназійному класі, М. Зорій відвідував заняття з рисунку в скульпторської професора Манюха в Ремісничій школі м. Станіслава [4].

У 1930–1932 рр. талановитий галичанин навчався у приватній школі малярства професора А. Терлецького (Краків). Учителями цієї школи були Я. Войнарський, К. Гомоляч, Я. Гоплінський. Михайла Зорія захоплювала пануюча у навчальному закладі творча атмосфера; він багато працював, виїжджав на пленер (м. Болеховиць). Згодом (за матеріальної підтримки громадськості м. Станіслава, професора Ягелонського університету поета Б. Лепкого, художника Д. Горняткевича) М. Зорій навчався на відділенні малярства і графіки професора В. Яроцького Краківської академії мистецтв (1932–1934) [5]. Учителями майбутнього митця були видатні художники-педагоги К. Гомоляч, К. Дуніковський, К. Сіхульський.

1932 року М. Зорій експонував мистецькі твори на виставці студентів-українців, влаштованій у краківській «Просвіті» з нагоди 25-ї річниці літературної і громадської діяльності Б. Лепкого. Тут, поряд з картинами та малюнками Б. Лепкого, були роботи викладача Д. Горняткевича та його учнів: М. Гарасовської, М. Зорія, Д. Іванцева, скульптора Н. Кисілевського та інших. М. Зорій ґрунтовно вивчав історію та побут українського народу, був учасником мистецького студентського гуртка «Зарево».

Важливою подією у творчості М. Зорія стала його участь у конкурсі на кращий проєкт надмогильного пам'ятника композитору Д. Січинському в Станіславі, який оголосила львівська «Просвіта» (1933). Художник-живописець за освітою М. Зорій виготовив оригінальний гіпсовий проєкт пам'ятника, який гідно поцінували фахівці та громадськість. На основі цього проєкту та авторських креслень пам'ятник був споруджений у м. Станіславі восени 1943 року. [6].

По закінченні Краківської академії мистецтв (1934) М. Зорій упродовж 1935–1939 рр. працював художником-декоратором студентського драматичного гуртка «Сфінкс», виготовив своєї рідну візитівку – емблему цього творчого об'єднання. У 1937–1938 рр. навчався на педагогічних і торговельних курсах м. Львова, ознайомився з техніками реклами на практичному курсі Індустріального інституту в м. Катовіце (1938). Упродовж 1939–1941 рр. набував педагогічного досвіду, працюючи учителем рисунка початкових та вечірньої чоловічої фахово-доповнюючої шкіл м. Станіслава, викладав рекламу і рисунки у Станіславській купецькій гімназії. Одночасно з педагогічною діяльністю М. Зорій створив численні декорації до театральних вистав; брав участь у першій обласній виставці образотворчого мистецтва Станіславщини (травень 1941 р.) [7]; виконав цикл настінних розписів «Хресна дорога» в каплиці Редемптористів (знищені у 1983 р.) [8]; досконало оволодів багатьма видами і жанрами, засобами і техніками образотворчого мистецтва.

Художньо-педагогічна творчість М. Зорія було припинено жорстокими репресіями з боку радянської влади (1944–1952). Митець довгий час перебував у в'язницях і таборах Нижньодніпровська, Києва, Далекого Сходу. Знесиленому важкою працею в таборах, йому лише у 1955 р. дозволили повернутися до м. Станіслава, де він до виходу на пенсію (1974) працював учителем малювання і креслення у середніх школах № 1, 14. Художньо-

педагогічна діяльність М. Зорія характеризувалася новаторством, ґрунтовними методичними напрацюваннями в галузі викладання мистецьких дисциплін.

Досвідчений педагог називав уроки малювання невід'ємною складовою частиною естетичного та морального виховання молодого покоління. Художник уболівав за тодішній стан загального естетичного виховання українців, говорив про його низький рівень. Він стверджував, що здитинствалюдина тягнеться до краси, а прагнення молодого покоління до прекрасного може побачити і відповідно зреагувати лише досвідчений художник-педагог. Завдання художника-педагога М. Зорій вбачав у мінні «розкривати і пояснювати красу, створену людиною», називав бесіди з історії українського та зарубіжного мистецтва передумовою естетичного виховання учнів.

М. Зорій як педагог надавав неабиякого значення екскурсіям на природу, стверджував, що тільки такі уроки навчають молодь доброті, чуйності, залюбленості в довкілля, шанобливому ставленню до оточення. Художник-педагог відстоював думку, що вміння малювати знадобиться людині будь-якої професії. Це заохочувало учнів до праці. Так, він пояснював: «Агроном, який виростив новий вид рослин повинен уміти намалювати його; геолог – зобразити різноманітні гірські породи, розміщення пластів землі; археолог – замалювати знахідки під час розкопок; інженер – виконати на папері будь-яку деталь чи частину машини» [9]. Рисунок, вважав М. Зорій, є основою багатьох навчальних предметів у школі (біології, ботаніки, географії, історії, образотворчого мистецтва, ручної праці, природознавства, фізики, хімії та ін.); він привчав учнів старанно виконувати зарисовки природи в альбомах.

Досвідчений художник-педагог вважав, що основою образотворчого мистецтва є малювання з природи. Гаслом його занять були слова художника-педагога П. Чистякова: «Малювати – значить мислити!». Кожний урок малювання з природи розпочинав аналізом форми зображуваних предметів, а розгляд предмета провадив за допомогою методу активної участі дітей – колективного обговорення завдання. М. Зорій на полягав на обов'язковій спеціальній підготовці художників-педагогів, оскільки «учитель повинен сам уміти цілеспрямовано розглядати форму предметів, спостерігати схожість і відмінність між ними, встановлювати на око пропорції, визначати предметів просторове розташування предметів та їх приблизні розміри» [10].

Під час пояснення теми уроку М. Зорій використовував принципи науковості, доступності, емоційності; застосовував власноручно готовлені наочні таблиці. Він надавав великого значення миттєвому малюнку крейдою на дошці (педагогічному малюнку). Називав цей метод навчання передумовою успішного засвоєння нового матеріалу.

Неабиякого значення в системі загальної художньої освіти молоді М. Зорій надавав вивченню правил композиції. Він тлумачив композицію як красу малюнка; привчав вихованців до етапності виконання будь-якого зображення; здійснював перевірку виконання малюнків шляхом усного опитування та послідовного схематичного зображення на дошці. Після пояснення нового матеріалу, його перевірки, учні приступали до самостійної роботи.

Як художник-педагог М. Зорій стверджував, що у процесі навчання малюванню з природи необхідно розвивати в вихованців здатність сприймати об'ємно-просторові форми, вміння спостерігати предметий явища. Він зазначав, що виконання реалістичного малюнка неможливе без засвоєння учнями закономірностей перспективної побудови окремих предметів, краєвиду, архітектурних споруд. Тому на заняттях з рисунка навчав правилам перспективного зображення гіпсових геометричних тіл (куба, циліндра, конуса, піраміди, кулі), групи будівельних матеріалів (кубиків, брусків, циліндрів, арок), архітектурних деталей. Для натурних постановок учитель використовував муляжі фруктів та овочів (грушків, моркви, огірка, ріпи, яблука). При цьому митець на полягав на важливості тлумачення законів перспективи у школі; старанному виконанню завдань з образотворчого мистецтва.

Ґрунтовна фахова освіта М. Зорія слугувала основою високого рівня викладання рисунка та графіки. Художник-педагог навчав пластики лінії у побудові зображень. Його учні розуміли, що товщина лінії залежить від плановості постановки. Так, лінія першого плану

малабути тонально насиченішою відлінії, заглибленою перспективу. Досвідчений педагог навчав світлотіньовому зображенню предметів. Графічне вирішення предметів розпочинали з найтемнішого тонального місця – тіні. Митець спонукав до одночасної передачі в малюнку тональностей власних і тіньових. Його учні знали, що тон зображення залежить від фактури предметів. Учитель застерігав: неохайний штрих не виявить об'єму предмета, зіпсує добре виконаний лінійний малюнок. «Штрихування, – наголошував педагог, – найскладніший моменту роботи над малюнком і тому потрібно добре засвоїти вміння правильно штрихувати» [11].

Художник М. Зорій практикував цікаві вправи на розвиток окоміру, вивчення правил вимірювання пропорцій предметів. Для цього ставив однакові за побудою геометричні тіла (прямокутні призми різних розмірів) та давав учням завдання пропорційно правильно передати співвідношення предметів, закомпонувати групу предметів на площині, тонально вирішити постановку. Такі уроки сприяли перевірці знань, умінь і навичок із перспективної побудови предметів, композиції, світлотіньового зображення. Для розвитку окоміру його учні малювали групи предметів різної форми та кольору. Це завдання виконували графічно (за допомогою штрихів) і тонально («розтяжка тону» акварельними фарбами).

М. Зорій навчав кольорознавства, наполягав на важливості засвоєння законів взаємодії кольорів (основних та похідних; теплих і холодних; хроматичних та ахроматичних та ін.). Вивчення властивостей кольорів провадив за психофізичною дією на людину, розглядав у контексті оформительського мистецтва. Так, за його словами, свято та радість передають теплі кольори («яскраві»), «ділове» середовище створюють зближені («спокійні») кольори, а контрасне («різке») поєднання кольорів використовують при виготовленні емблем, значків, дорожніх знаків, прапорців тощо. Учитель пропонував виготовляти плакати, листівки, стіннівки, використовуючи правила кольорознавства.

Художник-педагог практикував завдання з декоративного малювання та дизайну. Він пропонував учням складати орнаменти з певних елементів у колі, квадраті, прямокутнику; націлював на практичне застосування завдання; пояснював орнаментяк можливий ескіз подалого наступного розпису, що становить головне завдання дизайну – користь та красу. Педагог навчав правила шрифтування та оформлення написів у різних площинах (прямокутнику, колі, трикутнику).

Митець-педагог М. Зорій вирізнявся серед колег винахідливістю, працелюбністю, широким колом захоплень. Самотужки завласними кресленнями він виготовив кіноапарат і зняв навчально-методичний фільм, у якому намальовані зображення дітей рухалися в різних напрямках – герої фільму бігали, стрибали тощо. Малюнки, зафіксовані на плівці, М. Зорій демонстрував учням під час пояснення правил зображення фігури людини [12]. Конструкторські здібності художника втілювалися в кресленнях похідного мольберта, переносного човна, проєкті власного будинку тощо. Загалом учитель М. Зорій зростив плеяду творчої молоді, до якої належать талановиті митці, художники-педагоги В. Баран, Р. Баран, Б. Гавата, М. Фіголь; опублікував цінні спогади про своїх наставників – Г. Крука, Б. Лепкого, О. Сорохтея. Як педагог Михайло Зорій уболівав за стан вивчення української мови та історії рідного народу; був активним членом ради Івано-Франківського товариства української мови ім. Т. Шевченка та Обласного науково-просвітницького товариства «Меморіал».

Багаторічну творчу працю, громадську діяльність, значні досягнення перед українським народом та світовою культурою М. Зорія поціновано лише в незалежній Україні. 1995 року митця удостоєно премією Д. Січинського; організовано Івано-Франківському обласному художньому музеї персональну виставку його творів і закуплено 14 робіт для цього музею. Українського митця М. Зорія гідно поціновано Кембріджським Міжнародним Біографічним Центром у Лондоні: художникові-педагогу присвоєно почесне міжнародне звання Людини року (1991–1992) – за визначні досягнення у світовій спільноті.

Твори М. Зорія зберігаються у приватних колекціях Австралії, Австрії, Англії, Німеч-

чини, Польщі, Росії, США, України. З нагоди 95-річчя від дня народження у серпні 2003 року Івано-Франківським обласним художнім музеєм організовано виставку творів митця (з фондів музею та родини). У серпні 2008 р. Клубом української інтелігенції ім. Б. Лепкого, обласною організацією «Просвіта» ім. Т. Шевченка організовано вечір пам'яті М. Зорія та виставку творів художника з приватних колекцій П. Арсенича, В. Барана, С. Зорій, У. Скальської (з нагоди 100-річчя від дня народження). В актовій залі народного дому «Просвіта» зі спогадами про митця виступили його вихованці, друзі, члени родини.

Підсумовуючи викладене, можемо стверджувати, що видатний галицький митець Михайло Зорій створив авторську мистецьку школу: ним була розроблена цілісна система підготовки учнів образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі, яка відрізнялася ґрунтовним мистецьким напрямом, працюванням з малярства, графіки, декоративного мистецтва, історії українського та зарубіжного мистецтва, дизайну (тоді ще нового предмета). Наголошуємо, що художником-педагогом було розроблено основи дизайн-освіти для різних вікових груп, а вивчення предмета зумовило потреби життя – надати новоствореним речам доцільність та красу; піднести державне виробництво на вищий економічний рівень. Авторські методики М. Зорія щодо викладання художніх дисциплін мають посісти належне місце в сучасних програмах із художньої освіти молоді загальноосвітніх шкіл, гімназій та ліцеїв.

1. Баран В. Михайло Зорій: літературно-художнє видання / Володимир Баран. – Івано-Франківськ: Сімік, 2003. – 119 с.
2. Автобіографічні спогади Михайла Зорія (1908 – 1989 рр): [рукопис] / М. Зорій: Родинний архів С. Зорій.
3. Волинська О. З історії викладання образотворчого мистецтва в Українській державній гімназії міста Станиславова до 1939 року / Олена Волинська // Джерела: науково-методичний вісник. – Івано-Франківськ, 1999. – № 1–2. – С. 39–41.
4. Автобіографічні спогади Михайла Зорія (1908 – 1989 рр): [рукопис] / М. Зорій: Родинний архів С. Зорій.
5. Мельник В. Промовте – життя моє, і стримайте сльози... / В. Мельник // Тижневик Галичини. – 1997. – 22 травня. – С. 5.
6. Полек В. Прекрасна людина і талановитий митець / В. Полек // Вперед. – 1995. – № 51–52. – С. 7.
7. Сов'як П. Терен на шляху / П. Сов'як // Українська думка. – Лондон. – 1994. – Ч. 34 (2464), XLVII. – С. 2.
8. Зорій М. Малярство. Графіка / М. Зорій: Запрошення на персональну виставку. – Івано-Франківський художній музей, 1995.
9. Конспекти уроків з образотворчого мистецтва М. Зорія: [рукопис] / М. Зорій: Родинний архів С. Зорій.
10. Там само.
11. Запис розмови із Софією Зорій (донькою М. Зорія) 29.04.2009 р.
12. Запис розмови з Уляною Думою (донькою М. Зорія) 28.03.2009 р.